

Deià: Transformació i dependència d'un municipi de la Serra de Tramuntana, de Mallorca

per Bartomeu BARCELÓ i PONS

Ciutat de Mallorca.

RESUM

El procés de decadència agrària i demogràfica d'un petit municipi de la Serra de Tramuntana, de Mallorca, es dona paral·lelament al creixement econòmic de l'illa en funció del turisme. Aquest fet incideix en el municipi creant una demanda d'espai per funcions d'esplai (residències secundàries) a la vegada que apareix una població resident que treballa o disposa de recursos fora del municipi. Tot això ha suposat un trasvàs de la propietat rústica i urbana a forans i l'increment de la dependència de Deià vers l'exterior.

Darrerament s'ha manifestat una certa preocupació per la problemàtica dels petits municipis i pel fenomen de la dependència territorial. L'anàlisi del municipi de Deià es pot situar dins d'aquesta línia de treball i ha estat possible gràcies a què la magnitud de les variables utilitzades ha permès una elaboració que en els grans municipis resultaria poc menys que impossible o extraordinàriament costosa.

EL MUNICIPI: ELS RECURSOS I EL PAISATGE

El terme municipal del Deià té, tan sols, 1.511 Ha d'extensió, de manera que se situa en el 5e lloc entre els 52 municipis de l'illa de Mallorca, en ordre creixent. (El més petit es Búger amb 824 Ha, i el més gran, Lluçmajor amb 32.494 Ha).

El municipi es troba situat a la Serra de Tramuntana, a la vessant septentrional de la muntanya del Teix, entre la seva carena que arriba als 1.063 m d'altura i el mar, al llarg d'una trinxa de 5 Km de llargària i una amplada que varia entre els 2 i els 5 Km; el conjunt queda entre les valls de Sóller i de Valldemosa, a través de les quals es comunica amb el pla de la Ciutat de Mallorca.

Al centre del terme, a la vall excavada pel Torrent Major, sota els espadats del Teix, es troba el nucli urbà de Deià, enfilat en les vessants oriental i meridional d'un turó de 211 m d'altura, coronat per l'església parroquial i el cementiri. El conjunt del poble i horts que l'envolten contrasta amb els

olivars tacats de boscos de la vall, configurant un dels paratges més formosos de Mallorca.

Deià té un relleu accidentat com correspon al front dels encavalcaments que caracteritzen la tectònica de la Serra i que aquí formen la muntanya del Teix. Té una altura mitjana de 465 m, però un 40 % de la seva extensió és per damunt d'aquesta xifra. El seu pendent mitjà és d'un 49 % malgrat que un 22 % del municipi tengui pendents superiors i sols un 10 %, inferiors a un 20 %.

La costa és, generalment, alta i rocosa, poc accidentada i en la que tan sols la Cala de Deià, on desemboca el Torrent Major, serveix de resguard mariner i disposa d'una platja, accessible per un antic camí, avui modernitzat. Cal destacar pel seu valor paisatgístic el cap de Na Foradada, situat just a baix de Son Marroig, una de les parades obligades en els itineraris turístics.

Per la seva situació a barlovent de les borrasques més freqüents, Deià rep pluges abundants. Però això és difícil de quantificar perquè sols hi ha les dades de Son Bujosa (131 m) que ens donen una mitjana anual de 598 mm. Com a referència es podrien donar les de Baitx d'Avall (140 m) amb 783 mm, i les de Bonnàber (620 m) amb 1.016 mm, ambdós situats a llocs semblants en el pròxim terme municipal de Fornalutx, al peu del Puig Major (1.445 m).

Vessants empinats fins a l'espadat i pluges abundants determinen una forta acció erosiva de les aigües, sols continguda per les antigues marjades de pedra seca construïdes per aprofitar al màxim la terra útil pel cultiu de l'olivar i que constitueix el tret característic del paisatge agrari de la Serra de Tramuntana.

LA UTILITZACIÓ DEL SÒL

Malgrat les condicions poc favorables del medi, la terra cultivada arriba a ocupar el 41 % de l'extensió total del municipi. La distribució de la terra segons el seu ús, és la següent:

Tipus d'ús	Ha-as-ca	%	%
C. regadiu	37-76-75	6,07	2,49
C. Secà	584-14-65	93,93	38,67
Cereals	22-73-74	3,65	1,50
Ametller	7-66-35	1,23	0,50
Garrover	68-36-87	11,01	4,54
Figuera	1-08-60	0,17	0,07
Olivera	480-74-86	77,31	31,84
Vinya	39-00	0,06	0,02
Fruiters	3-15-23	0,50	0,20
TOTAL CULTIVAT	621-91-40	100,00	41,16
Pinar	65-27-10	7,67	4,32
Alzinar	240-37-56	28,27	15,92
Erms	250-21-98	29,42	16,56
Garriga	175-29-71	20,61	11,60
C. Altres	3-86-88	0,45	0,25
TOTAL SUP. FOREST.	735-03-23	86,42	48,65
Improductiu	115-52-37	13,58	7,66
TOTAL INCULT	850-55-60	100,00	56,31
Sup. urbana, camins.	38-33-85		2,53
TOTAL MUNICIPI	1.510-80-85		100,00

Font: Cadastre de Riquesa Rústica. Hisenda.

Entre l'Amillament de 1860 i l'actualitat, la terra cultivada ha passat de 745 Ha a 622 Ha, és a dir, hi ha hagut una pèrdua de 123 Ha que representa el 16,5 %. Això està lligat a la decadència del cultiu de l'olivar que entre les dues referències ha passat de tenir 586 Ha a tenir-ne 480 Ha, que representen el 77 % de la terra cultivada i el 32 % del total del municipi. Tots els altres cultius ocupen tan sols el 23 % de la terra cultivada i el 9 % del terme, i entre ells es podrien destacar els de regadiu (37 Ha) amb el 6 % i el 2,5 % respectivament, i el del garrover (68 Ha) amb l'11 % i el 4,5 % respectivament. Les superfícies ocupades pels cereals o forratges, la figuera, l'ametller, la vinya o altres fruiters de secà, tenen molt poca importància.

A la terra inculta hi predominen els erms (16,5 % del terme), el bosc d'alzines (el 16 %) i la garriga (el 11,6 %). El pinar sols ocupa el 4 % del municipi. Però el que fins fa pocs anys es podia considerar com una riquesa forestal, avui resulta no tenir cap rendibilitat per l'escassa demanda dels productes tradicionals, com eren el carbó, la llenya i la fusta d'alzina o de pi.

De tot el que acabam de dir queda clar que la base de la riquesa agrària tradicional de Deià, avui és en crisi tant per la disminució en la demanda de productes, com per la competència de preus i l'emigració dels pagesos cap als centres turístics de l'illa i la Ciutat, sense que els recursos locals permetin una transformació agrícola que estigui d'acord amb les noves demandes de productes agraris.

LA PROPIETAT RÚSTICA

L'anàlisi de la propietat de la terra resulta força interessant per comprendre la situació de dependència de Deià. Dels 214 propietaris que ens dona el Cadastre de Riquesa Rústica d'Hisenda, ens trobam que 147 (el 69 %) tenen propietats de menys d'una Ha, amb un total de 235 parcel·les: es tracta de petits horts situats al voltant del poble, que en total ocupen 100 Ha (el 6,8 % de l'extensió útil). Els propietaris d'extensions compreses entre una i cinc Ha són 38 (el 18 %) i

ocupen 89 Ha (el 6 % de la terra) amb un total de 118 parcel·les. Així ens trobam que el 86 % dels propietaris tenen propietats de menys de 5 Ha, repartida en trossos molt petits i a vegades dispersos, que ocupen sols el 13 % de la superfície útil.

Per altra part ens queden 29 propietaris de més de 5 Ha, dels quals únicament 6 tenen extensions de més de 70 Ha. Ara bé, aquests darrers posseeixen el 55,6 % del municipi, de la qual cosa es dedueix que la major part de la terra és propietat d'uns pocs propietaris, que poden decidir l'ús del sòl.

Pero en consultar les llistes de contribuents d'Hisenda hi trobam sols 33 propietaris que representen el 15 % del total. Dels 147 propietaris de menys d'una Ha sols paga els impostos un, i dels 38 de 1-5 Ha sols 4. Mentre que els propietaris exempts de contribuir són 181 que posseeixen 141 Ha, els contribuents tenen 1.331 Ha, que suposen el 90 % de la superfície útil del municipi. Dels propietaris exempts de contribució no en tenim el domicili, però com a hipòtesi —indubtablement exagerada— els podem considerar com a residents al municipi. Dels altres, dels que en tenim un llistat d'Hisenda, sols n'hem trobat 6 que consten en el padró de població actualitzat, i aquestos sols posseeixen 61 Ha. La resta viuen fora de Deià i majoritàriament ho fan a la Ciutat. D'aquestos uns han residit tradicionalment a fora, però n'hi ha que són deianencs emigrats a la ciutat i ciutadans o estrangers, àdhuc societats mercantils, que han adquirit darrerament finques a Deià.

Així ens trobam —comptant amb la hipòtesi esmentada— que sols 27 propietaris que posseeixen 1.270 Ha (el 86 % del municipi) viuen fora del municipi, però llurs propietats ocupen el 74 % del total de l'impost en concepte de riquesa rústica.

Una darrera consideració ens ajudarà a ponderar la incidència de la riquesa rústica a la vida municipal. En la liquidació del pressupost de l'Ajuntament corresponent a l'any 1976, que va ser de 1.823.540 ptas., els ingressos en concepte d'arbitris i de participació sobre l'impost de la riquesa rústica va ser tan sols de 26.400 pts. cosa que suposa només un 1,45 % del total dels ingressos.

Queda ben clar que el valor agrari del sòl rústic és, avui, mínim, però la demanda de sòl per esplaïament o per la construcció de vivendes secundàries, ha estat en aquests darrers anys molt forta i ha incidit positivament en el valor del sòl rural, induint maniobres especuladores manipulades pels propietaris forans, les decisions dels quals amb freqüència han estat contràries als interessos municipals i a la conservació del patrimoni paisatgístic, sense que l'Ajuntament hagi pogut fer res per evitar-ho, seguit per manca de capacitat legal, de medis econòmics o pel pes que sobre les seves decisions han tingut els interessats en l'especulació.

LA PROPIETAT URBANA

Segons el Cadastre de riquesa urbana d'Hisenda —llistat de 1976— existeixen a Deià 301 propietaris que tenen un total de 425 cases. Comença per sorprendre aquest nombre de propietaris i cases quan al municipi sols hi viuen habitualment 146 famílies. Això s'explica perquè tradicionalment Deià ha atret nombrosos pintors, escriptors i altres artistes que han cercat en el recolliment i bellesa dels seus paratges, la pau i la inspiració necessàries per a la seva tasca; també han estat molts els ciutadans que han adquirit o llogat o construït

cases per passar-hi l'estiu; també són nombroses les cases que han quedat buides en emigrar les famílies que les ocupaven i que ara sols ho fan temporalment. Això vol dir que hi ha hagut una terciarització de la vivenda en la qual avui predomina la

funció residencial ociosa.

Vegem la classificació dels propietaris, cases i el seu líquid imponible, segons el seu lloc de residència i nacionalitat:

PROPIETARIS	NACIONALS			ESTRANGERS			TOTAL		
	Nombre	Cases	Ptas.	Nombre	Cases	Ptas.	Nombre	Cases	Ptas.
RESIDENTS	86	147	138.347	11	15	15.446	97	162	153.820
NO RESIDENTS	135	177	429.358	69	86	110.020	204	263	539.378
TOTAL	221	324	567.732	80	101	125.466	301	425	693.198

En primer lloc ens trobam que entre els residents hi ha 97 propietaris (el 32,2 % del total) que tenen 162 cases (el 38,1 % del total) que acaparen el 22,2 % del total del líquid imponible en concepte de riquesa urbana. Sols aquí el nombre de cases és superior al de famílies estants, cosa que fa suposar que hi ha una oferta de cases de lloguer. Cal assenyalar que entre els residents propietaris hi ha 11 estrangers que tenen 15 cases.

En segon lloc, els 204 propietaris residents fora del municipi (el 67,8 % del total) tenen un total de 263 cases (el 61,8 % del total) i acaparen el 77,8 % del total del líquid imponible. Entre ells hi ha 135 propietaris espanyols i 69 estrangers. També cal especificar que cinc propietaris són societats mercantils que absorbeixen elles soles, el 20,9 % del líquid imponible, cosa que confirma el valor especulatiu o comercial d'alguns edificis.

Tant entre els residents com entre els no residents hi trobam molts de propietaris estrangers: en conjunt aquestos són 80 (un 26,5 % del total) que tenen 101 cases (el 23,7 % del total) i que acaparen el 18,1 % del líquid imponible, tret prou característic d'aquest municipi, on hi trobam escriptors com Robert Graves o geògrafs com Pierre Deffontaines, per anomenar dues personalitats notables entre aquestos propietaris.

En resum, ens trobam que el 65,5 % de les cases i el 80,0 % del líquid imponible corresponen a propietaris forans. Els deianencs sols tenen el 34,5 % de les cases amb el 19,9 % del líquid imponible: la comparació dels dos percentatges ens fa pensar que aquets darrers posseeixen les cases més modestes.

Contrastant amb la riquesa rústica, la urbana resulta ser una important font d'ingressos municipals: Els arbitris d'urbana i la participació en la contribució urbana suposa per a l'Ajuntament el 27,89 % dels seus ingressos (1976), i les llicències de construcció en aquest any representaran un 15,7 % d'aquestos ingressos. En total el que se recaptà en concepte de riquesa urbana suposava el 43,5 % del pressupost municipal.

LA POBLACIÓ RESIDENT

En 1975 la població de Deià era de 395 habitants. De tots els municipis de Mallorca sols un tenia menys població (Escorca amb 216 hab.). La seva densitat era una de les cinc més baixes de l'illa, amb 26,2 hab./km² (Mallorca: 144,8 hab./km²). La xifra de població abans esmentada és la més baixa que coneixem a Deià des de 1750, en què tenia

691 hab. El màxim se situa en 1887 en què n'arribà a tenir 947. Des d'aquesta data la població ha anat minvant a costa, principalment, de la població dispersa que ha vist disminuir el nombre d'entitats citades als Nomenclàtors, com es pot veure en les xifres següents:

Any	Població del nucli	Població dispersa	Total	Nombre d'entitats
1887	272	675	947	28
1930	267	335	602	18
1940	418	95	513	7
1950	369	92	461	2
1960	363	79	442	2
1970	338	78	423	2
1975	—	—	395	—

Font: Nomenclàtors corresponents.

Aquesta notable decadència demogràfica, típica dels municipis agraris de Mallorca i molt especialment dels de la Serra de Tramuntana, s'ha produït per l'emigració. En realitat el saldo migratori és inferior a l'emigració real ja que paral·lelament s'ha produït una immigració de gent d'altres municipis, de la península i de l'estranger, que en part l'ha compensada. En 1975 els habitants de Deià nascuts fora del municipi representaven el 42 % de la població resident. Així en aquest any la composició de la població segons el seu origen era la següent:

Lloc d'origen	Total hab.	%
Deià	229	58,0
Reste Mallorca	72	18,2
Península	29	7,3
Estranger	65	16,5
Total	395	100,0

Cal assenyalar que la major part dels mallorquins procedeixen dels municipis veïns de Valldemosa (9), Sóller (30) i Ciutat (9), la qual cosa resulta normal. La proporció dels peninsulars és modesta i poc significativa, però la dels estrangers és notablement elevada i característica del municipi, com hem dit abans.

Un altre tret de la població, lligat amb el fet migratori, és el del seu envelliment. Sols un 18,6 % dels habitants tenen menys de 15 anys i un 25,3 % són vells de més de 65 anys. Això pot explicar una escassa demanda de llocs escolars i el considerable pes dels jubilats.

L'anàlisi de la població activa té un especial interès perquè ens mostra un aspecte més de la dependència econòmica del municipi. En 1975 hi havia 128 persones actives que representaven un 32,4 % dels total d'habitants; la resta eren jubilats (12,4 %) i persones que en depenien o dels actius (dones, infants, etc.). La distribució sectorial de la població activa era la següent:

Sector	Homos	Dones	Total	%
I	31	0	31	24,2
II	17	2	19	14,9
III	58	20	78	60,9
Total	106	22	128	100,0

Destaca aquí la notable terciarització de la població activa en un municipi tradicionalment agrari. La totalitat dels actius primaris són mallorquins, així com la major part dels del sector secundari (18), però en el sector terciari sols la meitat són nascuts a Mallorca (39), dels altres, 12 són peninsulars i 27 són estrangers.

És evident que el municipi no disposa dels llocs de treball que correspondrien a aquesta població activa. Un recompte més acurat ens ha permès de fer una classificació solaridora en quant a l'origen dels ingressos familiars, els perceptors i llurs dependents, de la següent forma:

Ingressos procedents de	Perceptors N.º %	Dependents N.º %	Total N.º %
Treball a Deià	88 44,2	124 63,3	212 53,7
Treball a fora	40 20,1	37 18,9	77 19,5
Jubilació	49 24,6	32 16,3	81 20,5
Altres indeter.	22 11,1	3 1,5	25 6,3
TOTAL	199 100,0	196 100,0	395 100,0

Un 28,8 % de la població de Deià viu dels recursos econòmics que procedeixen de jubilacions i altres no determinats (independents que no declaren activitat). Un 19,5 % de la població viu d'una activitat que o bé es realitza fora del municipi (gent que treballa a Ciutat, p. e.), o bé té una producció que es ven a l'exterior, com és el cas dels escriptors, pintors, etc. Així queda tan sols el 53,7 % dels deianencs que viuen de l'activitat pròpia del municipi, sigui de l'agricultura (aquests són un 20,2 %), de les activitats industrials o artesanals (un 12,6 %) i dels serveis (20,9 %), tenint en compte que bona part dels llocs de treball d'aquests dos darrers sectors els genera la població estant i de temporada, siguin turistes o estiuers.

CONCLUSIÓ

La transformació recent de Deià ha consistit en el pas d'una economia agrària a una economia de serveis, com a

conseqüència de la degradació de l'agricultura i de l'explotació forestal, i el desenvolupament de la funció residencial i la conseqüent terciarització de les activitats econòmiques. Aquesta transformació ha anat acompanyada per un èxode rural que ha afectat sobretot la població dispersa, i una immigració, principalment d'estrangers que han fixat la seva residència al municipi, a la vegada que aquesta població estant experimenta un augment durant la temporada d'estiu en què entre turistes i estiuers arriba a triplicar els seus efectius.

El destí del sòl agrari a finalitats no agrícoles li ha donat un nou valor, per la qual cosa ha estat objecte d'especulació. L'adquisició de sòl per part de forans, juntament amb el que ja tenien els ciutadans i el dels deianencs emigrats ha fet que un 86 % de l'extensió municipal hagi anat a parar a propietaris que viuen fora de Deià. El mateix passa amb les cases, moltes de les quals han estat construïdes darrerament i que tenen funcions secundàries, cosa que explica que el 77,8 % de la riquesa urbana del municipi estigui en mans de gent de fora.

El fet que sols el 53,7 % de la població resident visqui del treball realitzat a i per Deià és prou significatiu, més si tenim en compte que gran part d'aquest treball té l'origen en la demanda de la població estant i en la capacitat adquisitiva de tots els habitants, que en bona part es genera més enllà de les fronteres municipals.

Tot el que hem exposat fa que Deià estigui, cada vegada més, en una dependència total d'uns factors i d'uns centres de decisió estranys al municipi, que, per altra part, treu ben poc profit de la riquesa que l'especulació treu a costa del seu patrimoni territorial.

BIBLIOGRAFIA I FONTS

- AJUNTAMENT DE DEIÀ: Cadastre de Riquesa Rústica, 1976. Cadastre de Riquesa Urbana, 1976. Matricula Industrial, 1977. Cens de població de 1975. Presupost Municipal, 1976.
- BARCELÓ PONS, B. *Evolución reciente y estructura actual de la población en las Islas Baleares*. Madrid, C.S.I.C., 1970, 400 pàgs.
- CARTOGRAFIA MILITAR DE ESPAÑA: Plano Director 1:25.000. Fulls 670-I, II, III i IV.
- MIRÓ GRANADA: *Climatología (de las Baleares)*. En: Confederación Española de Cajas de Ahorros. *Perspectivas de desarrollo de Baleares*, Madrid, 1974. Vid Tom I, pàgs. 62-267.
- SALVÀ TOMAS, P.: *Aproximación al conocimiento de la transformación del espacio rural en la Serra de Tramuntana de la Isla de Mallorca*. Tesis doctoral (Ined.).
- URECH CIFRE: *Estudios sobre la riqueza territorial de las islas Baleares, dedicados a las Cortes Constituyentes*. Palma, F. Guasp, 1869, 583 pàgs.

Rebut, novembre 1978.